

Nagy László: Az Ipolytól Dachauig. Baráti Huszár Aladár élettörténete (1885–1945).

(Balassagyarmatért Baráti Kör Könyvek 2.) Rozetta Stúdió Kft., Budapest–Balassagyarmat, 2018. 386 oldal.

A palócokról sok mindent megírt Mikszáth Kálmán, de még a híressé vált karcolataiban is kevés országosan ismert politikust emlegethetett. A hazai politikai elitbe a két világháború között is kevesen kerültek be az Ipoly völgyéből. Baráti Huszár Aladár azon országosan jegyzett nógrádi nemesi családok fiai közé tartozott, aki több felvállalt, vagy kapott feladat sikeres teljesítésével igazolta képességeit. Történelmi igazságtalanság, hogy hiába volt a korban elismert politikus, aki Dachauban hunyt el, az utókor szinte teljesen megfeledkezett róla. A szándékos elhallgatást Nagy László törte meg, aki majd' 400 oldalas monográfiát írt róla Balassagyarmat város és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, a Rozetta Stúdió Kft. kiadásában. A napjainkban ritkaságszámba menő kemény kötésű könyv szemet gyönyörködtető és kímélő betűtípussal, nagyon szép kivitelben került ki a méltán híres Kner Nyomdából, Gyomárról.

Minden biográfiát írónak nagy gondja a kezdés. Nagy László a szokásos bevezetés előtt egy korabeli hetilap cikkével indítja a könyvet. Az *Új Budapest* című lapban megjelent írás 1932. november 12-én látott napvilágot abból a célból, hogy bemutassa a főváros lakóinak új főpolgármesterüket. Az újságcikk címe egyúttal Huszár egyéniségét is jól jelezte: „A férfi, aki tudja, hogy mit akar” (3). Ezt a kiforrott nézetekkel bíró, azokhoz a vészter-

hes történelmi időkben is ragaszkodó, „a magyarságra és saját társadalmi osztályára leselkedő veszélyek elől” (7) kiutat kereső egyént sikerült a szerzőnek bemutatni.

A vaskos kötet 19 számozott fejezetből, a tájat és Huszár születési évét (1885) felvillantó bevezetésből, valamint az *Epilógus* után közreadott legfontosabb életrajzi adatokból, a család leszármazási táblájából és szintén a famíliához tartozó Chotek Zsófia (Ferenc Ferdinánd trónörökös felesége) rokonságát bemutató listából áll. A sokszintű és aprólékos kutatást jelzi a 124 tételből álló felhasznált irodalom és forráslista. Dicséret illeti a szerzőt, hogy mostanában ritkaságszámba menően, névmutatót is közreadott a kötetben.

A könyv első negyede a család mindkét ágának részletes bemutatásával foglalkozik, melynek során szó esik Huszár iskolai tanulmányairól, továbbá a Nógrád megyeszékhelyi rangjáért vívott Balassagyarmat és Losonc közötti harcról is. Az Ipoly középső folyását mutató korabeli térképen jól látszanak a Hontban és Nógrádban földekkélt bíró család birtokait is magukba foglaló falvak. Belelátunk a megyei ranglétrán előrelépegető fiatalember, majd megnősült férfi munkájába, a másodjegyző feladataiba, s a hátsó belső borító másik színes térképén megjelenő nógrádi közigazgatási beosztásba. A korban nem túl gyakori vegyes házasság elfogadása

is felvillan egy családi anekdota erejéig, majd az anyós és a feleség református egyház keretei között végzett közszolgálatáról esik szó.

Az utókor szerencséjére a „Nagy nagy háború” négy évét fronton töltő Huszár a bevonulásától a hazatérésig részben a helyszínen, részben néhány évvel a véres események után részletes feljegyzéseket készített, s az ezek segítségével megírt fejezet valósággal a frontra viszi az olvasót. Mind a harcok, mind a nagyon kalandos hazatérés során több ízben volt Huszárnak óriási szerencséje. A keleti fronton eltöltött idő helyszínei a belső borítóra igen szellemesen elhelyezett korabeli térkép segítségével könnyen nyomon követhetők.

Jól mutatja be a szerző az összeomlás és a hazatérés sokkszerű állapotát, az országos vezetés téblábolását és annak helyi lecsapódását. A korban (és immár napjainkban is) nagy tekintélyt vívott ki, amikor a csehszlovák csapatokat a vezetésével kiverték 1919 januárjában Balassagyarmatról, majd Tormay Cécile bújtatásában játszott szerepe tette 1920 után országosan ismertté Huszárt és a családját. A kötet első felében részletesen olvasható Balassagyarmat régiós szerepköre, a megye Trianon előtti és utáni gazdasági, közigazgatási helyzetének bemutatása, a különböző jobboldali mozgalmak helyi megjelenése és azokban Huszár tevékenysége. Másoknak talán föl sem tűnő pontosításokat végzett a szerző, amikor a család házáat mutatja be, a nőtagok aktivitását az amerikai Vöröskereszt adományainak megszerzése és helyi elosztása terén. Az időközben mindenki egyetértésével megkapott kormánybiztosi meg-

bízása, majd főispáni kinevezése során végzett hivatali ténykedése mellett szó esik a megye kulturális életét szervező Madách Társaságban betöltött szerepéről, az általa is kezdeményezett Sidló Ferenc köztéri szobor avatásáról. Mindezen helyszínekről és eseményekről korabeli – alig ismert – fényképeket is láthat az olvasó.

A sok sikeres akció mellett nem hallgatja el a szerző Huszárnak a korszak másik helyi politikusával vívott személyes ütközeteit sem, amit testvére, Elemér, ellenzéki képviselőkénti indulása váltott ki. Bár a kormánypárt ifjabb Mikszáth Kálmánt indította a rétsági körzetben, végül nem ő, hanem Huszár Elemér győzött. Ehhez kapcsolódott Aladár háttérbe szorítása, készenléti állományba helyezése, s helyette Sztranyavszky Sándor kapott főispáni megbízást. Ezzel véget ért Huszár nógrádi politikai élete, de sem a kormányzó, sem Bethlen István nem feledkezett meg személyéről.

A könyv második felében a más megyékben és az országos szinten végzett munkája kerül bemutatásra. Az egyéves kényszerszünet után 1923-tól az egyelőre egyesített Komárom–Esztergom vármegye élére nevezték ki. A két csonka megye külön-külön is beiktatta a főispáni tisztségbe, de jól kirajzolódik a fejezetben, hogy az esztergomi központból komoly harcokat kellett vívnia az időközben törvényileg is szentesített egységesítés megvalósításáért. Vezetői képességeit jelzi, hogy sikeresen oldotta meg az esztergomi vízvezeték pályázata körüli botrányt, a székhelyváros polgármesteri hivatalában észlelt korrupciót, az 1931-re átláthatatlanná vált pénzügyi hely-

zet szanálását. Ennek ellenére kilencévi ténykedése után azt írta Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszternek: „Tekintettel arra a kiélesedett helyzetre, amely a bíboros hercegprímás és közötttem fennáll... nem tennék jó szolgálatot a kormánynak, ha továbbra is helyemen maradnék” (184).

A vitáról még a *Népszavának* is nyilatkozott, de kegyvesztetté nem vált, mert a felmentő határozattal egy időben a kormányzó ki is nevezte Győr, Moson és Pozsony egyesített megyék élére főispánnak. A rövid győri tartózkodása során (1932. március–október) ismételten bizonyította kiváló szervezőképességét és jó kapcsolatait a politikai és pénzügyi világgal. Nem volt véletlen, hogy az új miniszterelnök, Gömbös Gyula, nyomására őt választották meg Budapest főpolgármesterévé november 12-én.

Ekkor készült vele a kötet elején közölt interjú, s kezdett neki komoly politikai ellenszélben és vidékiként a székesfővárosi munkájának. A kötet jól bemutatja a gyorsan növekvő Budapestet, a városon belüli pártokat, a posztok betöltése körüli vitákat, Huszár fontosabb elképzeléseit. Új területeken próbálta ki magát: egy nagyváros jövőképeinek megrajzolása, a fürdőkultúra támogatása, a magyar–lengyel baráti kapcsolatok kialakítása és ápolása, a kormánypárt budapesti elnöksége. A kormány és személy szerint Gömbös Gyula elképzeléseitől fokozatosan eltávolodó Huszár egyre nehezedő helyzete szóba kerül, de néhány további bekezdéssel az utókor olvasója is jobban megértené a kettős helyzetet. Ebből a szorításból a fejezetben olvasható egy elem: a minisz-

terelnök centralizációs törekvése és a Budapest önkormányzati autonómiájáért küzdő Városháza összeütközése. Bár a vita végén Huszár Aladár 1934-ben lemondott a tisztségéről, de egy akkortájt egyre fontosabb helyen, az Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTI) élén továbbra is magas beosztásban dolgozott tovább.

Az OTI keretében kiépülő hazai társadalombiztosítás bemutatása, a szervezeti működés felvázolása, a vagyongazdálkodás összegzése nagyon sok új, eddig alig ismert elemet rögzít a fejezetben. Jellemző a téma feldolgozatlanságára, hogy a szerző zömében igen régi tanulmányokat tudott csak felhasználni. A szakember és politikus egy évtizeden keresztül – 1944-es elhurcolásáig – vezette ezt az igen fontos intézményt, s a közmegegyezésen alapuló tevékenységét, a hozzá kapcsolódó akciókat jól összefoglalja a kötet.

Külön fejezetet szentel a szerző a német birodalmi irányt egyre több kritikai megjegyzéssel illető Huszár cikkeinek. A cikkek a korban a polgári értékrendet és a magyar függetlenséget előtérbe állító *Magyar Nemzet* című lapban jelentek meg. Állami intézet vezetőjeként is nyíltan bírálta Szálasit, kiállt Zilahy Lajos író mellett, aláírta a Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívását, Bajcsy-Zsilinszky memorandumát – s ezekről hosszabb-rövidebb ismertetőt is közöl a szerző (bár néhány helyen kicsit több magyarázatra szorultak volna a ma már kevésbé ismert esetek).

Az utolsó számozott fejezetekben a német megszállás utáni kálváriáját mutatja be Nagy László, amelyet felsőházi tagként és OTI-vezetőként élt át.

Előbb budapesti, majd 1944. november 14-től dachauai fogolyként tengette életét sok más magyar politikussal, intézményvezetővel és értelmiséggel együtt. Két és fél hónappal a tábor amerikai hadsereg általi felszabadítása előtt hunyt el (1945. február 4-én) tífuszban. Eddig kevésbé volt ismert, hogy feleségét előbb a németek, majd a Vörös Hadsereg is rabul ejtette. A család meghurcoltatása a háború után is folytatódott, az *Epilógus* röviden összegezi az özvegy és a gyermekek további életét is.

A méltánytalanul és korábban politikai okokból szándékosan feledésre ítélt Huszár Aladár életútja a Nagy László által írt kiváló könyvvel immár nemcsak a szakemberek, hanem a korszak után érdeklő olvasók számára is ismertté vált. Balassagyarmat városa 2019-ben emléktáblát állíttatott Huszárnak, amely a szerző monográfiájával együtt remélhetően méltó helyére emeli a főszereplőt és családját.

Majdán János